

Kalavun Hanedanı Dönemi

Sultan Kalavun da saltanatın babadan oğula geçmesi kaidesine inanmıyordu. Nitekim kendisi Baybars'ın oğlu Sülemiş'i tahttan indirdiği zaman buna inanmadığını fiilî olarak da göstermişti. Buna rağmen babalık şefkati galip gelerek oğlu Alâeddîn'i veliaht yapmakla yetinmeyerek onu kendi sağlığında sultan yapmak istemişti. Bu düşüncesini ümerânın ileri gelenlerine açmış ve onlar da buna muvafakat etmişlerdi. Böylece Alâeddîn 1280 yılında el-Melik es-Sâlih lakabıyla babasının sağlığında sultan ilân edilmişti. Fakat es-Sâlih Alâeddîn, babası Kalavun'dan önce vefat etmiş (1288) ve bütün ümitlerini ona bağlamış olan babası buna çok üzülmüştü.

Bundan sonra Kalavun'un diğer oğlu Halîl'in veliahtlık *taklîdi* yazılmış ve ona *el-Eşref* lakabı verilmişti. Fakat Kalavun huyunu ve yaşayışını beğenmediği bu oğlunu sevmiyor, ona güvenmiyor ve onu sultanlığa layık görmüyordu. Kardeşi Alâeddîn'i zehirletmekle itham ettiği bu oğlunun veliahtlık *berâtını* imzalamamıştı. Buna rağmen Kalavun'un ölümünden sonra oğlu Halîl sultan olduğu gibi diğer oğlu Muhammed ile Muhammed'in oğulları ve torunları (arada kısa müddetle bazı şahıslar sultanlığa geçmişse de) yüzyıldan fazla Mısır'ın sultanları olmuşlardır (1279-1382).

İki buçuk asırdan fazla süren Memlûk tarihinde Kalavun hariç hiçbir hükümdar ailesi bu kadar uzun müddet hüküm sürmemiştir. Bu memlûklerin, saltanatın veraset yolu ile intikali esasına inanmalarının bir neticesi değil tamamen tesadüfî olup zaman ve şartların ortaya çıkardığı istisnaî bir durumdur.

el-Melik el-Eşref Selâhaddîn Halîl b. Kalavun (1290-1293)

Halîl, babasının ölümü üzerine İnşâ Divânı'nın başkanı olan Kadı Muhyiddîn İbn Abdizzâhir'i çağırarak veliahtlık *berâtını* getirmesini istemiş ve babasının imza yerini boş görünce, "Sultan'ın bana vermek istemediğini Allah verdi" demişti. Ümerânın kendisine biati ile sultan olan Halîl, daha tahta geçer geçmez âdet olduğu üzere, memlûklerin isyanı ile karşılaştı. Duruma hâkim olan Halîl babası Kalavun'un Akkâ'yı Haçlılardan almak için hazırladığı plânı tatbik etmişti.

Suriye'nin Haçlı Kalıntılarından Temizlenmesi

Kalavun'un ölümünü duyunca kurtulduklarını zannederek sevinen Haçlılar, oğlu el-Eşref Halîl'in babasının hazırladığı ordunun başında Suriye'ye yürüdüğünü ve Suriye'nin muhtelif şehirlerindeki kuvvetlere Akkâ önlerinde buluşma emrini verdiğini duyunca çok üzüldüler. Akkâ kuşatmasına katılan Memlûk ordusu altmış bin atlı ve yüz altmış bin yayadan müteşekkil olup kuşatma âletleriyle donatılmıştı.

Haçlılar son bir gayretle şehri kurtarmak için Suriye'deki bütün kuvvetlerini Akkâ'da topladılar. Denizden de İtalyanlar ve diğerleri şehrin imdadına koşmuşlardı. Böylece Akkâ'yı müdafaa etmek için 30-40 bin civarında asker toplanmıştı. Bir buçuk ay süren sıkı bir kuşatma

ve şiddetli çarpışmalardan sonra Akkâ, Memlûklerin eline geçti (18 Mayıs 1291). Akkâ'nın düşmesinden sonra Suriye'deki diğer Haçlı kalelerinin ayakta durması mümkün değildi. Sûr, Sayda, Antartus peş peşe ele geçirildi. Böylece bütün Suriye sahili Haçlılardan temizlendi.

Çok geçmeden, Kalavun'un, oğlu Halîl'in sultan olamaya lâayık olmadığı yolundaki görüşü doğrulandı. Halîl, cesur ve savaşçı birisi olmasına ve gördüğümüz gibi Haçlılar ile kahramanca mücadele edip tarihe adını "Suriye'den Haçlıları silip süpüren hükümdar" olarak yazdırmasına rağmen kötü ahlâkı sebebiyle kısa müddet sonra ümerâ ile arası açıldı.

el-Eşref Halîl sultan olur olmaz devlet ricâline ve babası zamanında sözü geçen ümerâyaya karşı haşin davranmaya başladı. Daha veliahtlığı esnasında, Nâibu's-Saltana Emîr Hüsâmeddîn Toruntay ile arası açılmıştı. Bu sebeple bazı emîrler Toruntay'ı Halîl'e karşı kıskırtmışlarsa da Toruntay onlara müspet cevap vermemişti. Halîl, sultan olduktan birkaç gün sonra Toruntay'ı yakalayarak öldürmüştü. Ümerâ onun bu davranışını tasvip etmeyip kendileri için korkmaya başladılar. Sultanın ava çıkmasını fırsat bilen Baydara, Nogay, Toruntay, Altınboğa, Hüsâmeddîn Laçin, Şemseddîn Kara Sungur, Ak Sungur el-Hüsâmî ve Seyfeddîn Bahadır onu takip ederek öldürdüler (13 Aralık, 1293).

Halîl'in öldürülmesinden sonra, bundan önce Kutuz'un katlinde olduğu gibi, aynı temsil yine oynandı. Katil emîrler cinayet mahallinde henüz Halîl'in kanı kurumadan, Baydara'nın sultan olmasına karar vererek ona bağlılık yemini edip önünde yer öptüler. Baydara'ya *el-Melik el-Muazzam*, *el-Melik el-Kâhir*, *el-Melik el-Evhad* gibi lakaplar verildi.

el-Eşref Halîl'in memlûkleri efendilerinin öldürülmesine ve Baydara'nın sultan olmasına razı olmayarak Emîr Zeyneddîn Ketboğa'nın liderliğinde efendilerinin öcünü almak için harekete geçip Baydara ve avanesini kovalayarak onlara yetiştiler. Yapılan savaşta Baydara öldürüldü ve yardımcılarının çoğu da kaçtı. Emîr Zeyneddîn Ketboğa'nın sultan olması beklenirken, el-Eşref Halîl'in Kal'atü'l-Cebel'de nâib olarak bıraktığı Emîr Alemüddîn Sencer eş-Şucâî buna mâni oldu. Çünkü iki emîr arasında rekabet olup her ikisi de diğerini şimdilik alt edemeyeceklerini anladıklarından Halîl'in kardeşi Muhammed'e biat ettiler (15 Aralık, 1293).

el-Melik en-Nâsır Nâsireddîn Muhammed b. Kalavun (1293-1294) (I. Saltanatı)

en-Nâsır Muhammed b. Kalavun, saltanat müddetinin uzunluğu ve bu müddet zarfında vuku bulan mühim gelişmelerden dolayı, Memlûk Devleti tarihinde ehemmiyetli bir yer işgal eder. Mısır halkı da onu seviyor ve onun tahtta kalışını istikrar, emniyet ve refahın garantisi görüyordu. Bu yüzden Kalavun ailesinin Memlûk tarihindeki ehemmiyeti bu ailenin kurucusu el-Mansûr Kalavun'dan değil, oğlu en-Nâsır Muhammed'den gelmektedir.

Ancak en-Nâsır Muhammed b. Kalavun ilk defa tahta oturduğu zaman dokuz yaşında bir çocuktur. Bu sebeple onun kocaman bir devletin idaresini tek başına yürütmesi çok zordu. Onun için Muhammed'in 1293-1294 yılları arasındaki ilk hükümdarlığı ismen bir hükümdarlık olup fiilî kuvvet başta Nâibu's-Saltana Zeyneddîn Ketboğa ve Vezir Alemüddîn Sencer eş-Şucâî olmak üzere büyük emîrlerin ellerinde idi.

Bu iki emîrden her birinin tahtı küçük sultandan almak için birbirlerine girmesi bekleniyordu. Nitekim çok geçmeden beklenen çatışma çıktı. Ketboğa, bir komplo ile Sencer'i bertaraf ederek devlet işlerinde yegâne söz sahibi oldu. Küçük sultan en-Nâsır Muhammed'in, onun yanında zerre kadar sözü geçmiyordu. Ümerayı toplayarak onlara en-Nâsır'ın yaşının küçük olması sebebiyle memlûklerin reayanın hakkına tecavüz etmeye başladığını, memleketin namusunun parçalandığını ve olgun birisi sultan olmadıkça durumun düzelmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine ümerâ, en-Nâsır'ın hal edilip yerine Ketboğa'nın sultan olmasını kararlaştırdı.